

Tanja Cvetković
Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet
tanja.cvetkovic@filfak.ni.ac.rs

POGLED SA EDINBURŠKE STENE: KONTEKST I INTERTEKST

Apstrakt: *Rad se zasniva na analizi pripovedaka iz zbirke The View from Castle Rock (2006), Pogled sa Edinburške stene (2015). Analize se odnose na mitsku osnovu naslovne pripovetke, na osnovu priča koje se zasnivaju na činjenicama ili fikciji, istorijsku pozadinu priča, autobiografske detalje, virtuelne narative, i suptilnu granicu između realnog sveta i imaginarnog sveta koji nam Manroova vešto dočarava svojim pripovedanjem.*

Кljučне речи: *činjenice, fikcija, mitska osnova priče, autobiografski detalji, realni/imaginarni svet.*

Abstract: *The paper focuses on the analysis of the short stories from the collection The View from Castle Rock (2006) (Pogled sa Edinburške stene, 2015). The paper refers to the mythical basis of the first two stories, to the fact and fiction basis of the stories, to the historical background of the stories, autobiographical details of the stories, virtual narratives as well as the subtle border between the real and the imaginary world which Munro conveys to us with her skillful narration.*

Keywords: *facts vs fiction, mythical basis of story, autobiographical details, real vs imaginary world.*

Kanadska dobitnica Nobelove nagrade za književnost Alisa Manro objavila je 2006. godine zbirku kratkih priča *Pogled sa Edinburške stene (The View from Castle Rock)*. U ovoj zbirci kratkih priča Manroova se bavi proučavanjem svoje porodične istorije, pitanjem migracije svoje porodice iz Škotske u Novi svet, ali i događajima iz svog ličnog života. Za razliku od zbirke priča *Ko misliš da si? (Who do you think you are? 1978)* i *Prijatelj iz moje mladosti (Friend of My Youth 1990)* koje sadrže detalje iz lične porodične istorije i koje se bave škotskim nasleđem, može se reći da je zbirka priča *Pogled sa Edinburške stene* ponajviše autobiografsko delo. No kako priče Manroove predstavljaju „igru činjenica i mašte, imaginativno prikazivanje istorije”¹, one ne ostavljaju mesta za čistu au-

¹ Coral Ann Howels, *Alice Munro*, Manchester & New York, Manchester University Press, 1998, str. 107.

tobiografiju. Autobiografski podaci su za Manroovu samo osnova za imaginativni izlet u zemlju svojih predaka i sopstveni fiktivni svet.

Pogled sa Edinburške stene čine pripovetke koje se bave porodičnom istorijom i ličnim životom Alise Manro. Prvi deo zbirke „Bez prirodnih preimućstava” priča o istoriji Manroovih škotskih predaka iz porodice Ledlou. Ovaj deo zbirke vraća nas u 18. vek kada su Ledlouvi i njihovi rođaci, među kojima i književnik Džejms Hog, živeli u dolini reke Etrik na škotskoj granici, mesta prepunog istorije, mita i legendi. Ledlouvi su imigrirali u Kanadu 1830. godine i naselili se u jugozapadnom Ontariju. U ovoj zbirci dosta mesta posvećuje se putovanju preko Atlantika i opis ovog putovanja podseća umnogome na slične opise o putovanju škotskog književnika Džona Golta iz 20. veka koji daje Margaret Atvud u romanu *Alias Grejs* (1996). Ovaj deo zbirke zasniva se na pismima, dnevnicima i drugim dokumentima koje je Manroova sakupila prilikom posete Škotskoj. Manro je obogatila sve ove činjenice svojom maštom tako da priče predstavljaju njen subjektivni odgovor i njeno viđenje istorijskih događaja koje spominje.

Manroova piše o tačnom određenom periodu iz škotske istorije, o određenom delu Škotske i određenom sloju ljudi. Radi se o južnoj Škotskoj i dolini reke Etrik, o periodu religioznog preporoda iz ranih 1800-tih godina iz koga je izraslo doba škotske prosvetljenosti. Manroova opisuje niži sloj društva koji je bio do tog perioda neobrazovan. Početkom 19. veka ovaj sloj ljudi je učio da čita Bibliju i da propoveda kalvinističke ideje Džona Noksa. Drugim rečima, govori se o protestantskim idejama koje su svoje plodno tle nalazile u prezviterijanskoj Škotskoj. Jedan od svedoka o „preobražaju mnogih duša”² koga Manroova spominje u priči „Bez prirodnog preimućstva” je Tomas Boston koga pamte kao

autora knjige *Ljudska priroda u svom četvorostrukom stanju (Human Nature in its Fourfold State)*, za koju se govorilo da u svakom pobožnom škotskom domaćinstvu stoji odmah pored Biblije. A podrazumevalo se da svaki prezviterijanski dom u Škotskoj mora da bude pobožan. Za to bi se postarali neprestano preispitivanje ličnog života i mučeničko preoblikovanje vere. Bez ritualnog miropomazanja, bez elegantne ceremonije. Molitva nije bila formalna, već izražena svojim rečima, uz najveću strepnju. Uvek su postojali sumnja i opasnost da duša ne zasluži život večni.³

Preci Manroove su mnogo čitali i ostavili za sobom mnogo knjiga, dnevnika, pisama, koji svedoče o njihovom ličnom iskustvu društvenih promena toga vremena. Vreme u koje su oni živeli bilo je vreme Ser Voltera Skota koji je sakupljao stare pesme i balade i koje je objavio u knjizi *Pesništvo minstrela škotske granice (The Minstrelsy of the Scottish Border)*, vreme kada je živeo pesnik Robert Burns, kada su cvetale ideje Voltera, Loka i Dejvida Hjuma, kada je živeo ekonomista Adam Smit. Svi ovi veliki mislioci i umetnici dolazili su iz

² Alis Manro, *Pogled sa Edinburške stene*, Zrenjanin, Agora, 2015, str. 21.

³ Isto.

nižih siromašnih slojeva društva. To je bilo i doba imigracije kada su se mnogi, poput Manroovih predaka, posle depresije Napoleonovih ratova i pobeđe kod Vaterloa, odlučili da se zapute put Novog sveta.

U jednoj od najpoznatijih biografija o životu ove književnice koju je napisao Robert Teker a koja nosi naziv *Alice Munro: Writing Her Lives: A Biography*, objavljena 2005. godine, samo godinu dana pre zbirke pripovedaka o kojima se ovde govori, navodi se da je „autobiografija ugrađena u delo Alis Manro, autobiografija koja uvek odiše imaginativnim viđenjem (‘nakalemljena na neku drugu stvarnost’), i ona [autorka] uvek ‘ispisuje svoje živote’; živote koje i živi i zamišlja”⁴. Krenuvši od izjave Manroove da „uvek postoji neka polazna tačka u stvarnosti”⁵, Teker zaključuje u ovoj biografiji da postoje neki delovi Manroovih priča koji „balansiraju na tankoj liniji između imaginativne fikcije i onoga što Manroova naziva ‘pravim događajem’”⁶. I sama Manroova u „Predgovoru” zbirke ukazuje na fiktivni element koji je neophodan kada se govori o prošlosti:

Sav ovaj materijal sam slagala godinama, a on je, neprimetno, tu i tamo, počeo da poprima oblik pripovedaka. Neki njihovi junaci su mi se obraćali vlastitim rečima, dok je druge stvorila situacija u kojoj su se nalazili. Pomešale su se njihove i moje reči u neobičnom postupku obnavljanja njihovih života, u datim okolnostima, onoliko verno koliko je moguće, kada su u pitanju naše predstave o prošlosti⁷.

Kasnije u tekstu priče „Pogled sa Edinburške stene” komentariše da „osim Volterovog dnevnika i pisama, sve ostalo je moja izmišljotina”⁸. U svakom slučaju ove pripovetke predstavljaju mešavinu istorije, autobiografije, mita i fikcije.

Manroova mitu pristupa nepristrasno i mitski element u njenim pričama može da se interpretira na ironičan, zabavan način. Na svoj karakterističan način Manroova svoj nepristrasan stav prema mitu iznosi kroz reakciju naratora prema mestu. Ovako narator protagonist u priči „Bez prirodnog preimućstva” opisuje dolinu Etrik sa kojom se sreće prilikom posete Škotskoj: „U svakom slučaju, razočarala sam se kada sam prvi put ugledala dolinu. Obično tako biva kada najpre maštamo kako izgledaju neka mesta”⁹. U isto vreme primećujemo konfliktna osećanja naratora u priči dok se ponovo osvrće na mesto koje je već jednom posetila. Očigledan je mitski element koji prodire kroz njen kratak osvrt na savremenu stvarnost:

⁴ Robert Thacker, *Alice Munro: Writing Her Lives: A Biography*, Toronto, McClelland, 2005, str. 18–19.

⁵ *Isto*, str. 529.

⁶ *Isto*, str. 266.

⁷ Alis Manro, *Pogled sa Edinburške stene*, str. 7–8.

⁸ *Isto*, str. 79.

⁹ *Isto*, str. 13.

Bila sam ošamućena od osećanja koje, čini mi se, pogađa ljude sa dugačkom porodičnom istorijom, koja seže do zemalja daleko od mesta u kojem su odrasli. Uprkos nataloženom znanju, bila sam naivna Severnoamerikanka. Prošlost i sadašnjost behu ovde zbijeni u jednu stvarnost, koja beše i obična i uznemirujuća, daleko više od bilo čega što sam zamišljala¹⁰.

Njen stav prema mitu dolazi posebno do izražaja u najbitnijoj epizodi u zbirci kratkih priča *Pogled sa Edinburške stene* kada stari Džejms Ledlou povede svog desetogodišnjeg sina Endrua na vrh Edinburškog zamka ne bi li mu pokazao obrise Amerike koji mogu da se vide sa tog mesta. Pored toga što gleda u potpuno pogrešnom pravcu, stari Džejms pokazuje naravno na neko drugo mesto koje on poistovećuje u svojoj mašti sa Amerikom. On gleda u oblast Fajf preko ušća reke Fort. Cela ova epizoda u priči postaje smešna, anegdota, koju Džejms tako predstavlja najverovatnije jer je pijan. Njegov sin Endru intuitivno naslućuje da „zelenkasto-plavu zemlju, delom osunčanu, a delom u senci, zemlju laku poput izmaglice, koju usisava nebo¹¹ daleko preko vode ne može zameniti za Ameriku. Između njega i oca postoji neki prećutni dogovor da ne komentarišu mnogo o mitskoj zemlji na koju stari Džejms pokazuje pogrešno je nazivajući Amerikom. Tišina i nemo posmatranje u daljinu, govori nam o važnosti mita i mitskih priča, o misterioznosti nepoznate zemlje velikih mogućnosti. Amerika, „zemlja sa druge strane okeana”, reč „izgovorena kao izazov i nepobitna istina”¹² imala je mitske dimenzije u porodici Ledlou i bila je zemlja gde „svaki čovek sedi na svom vlastitom imanju, tamo se čak i prosjaci voze u kočijama”¹³. Za porodicu Ledlou i druge siromašne Škote to je bila obećana zemlja u kojoj su mogli da stvore bolji život. Edinburški zamak odakle su posmatrali podseća na biblijsku Pisgu, na planinu Nebo, odakle je Mojsije po prvi put video obećanu zemlju. Međutim, narator uvodi temu konflikta između mitske dimenzije epizode i razočarenja likova. Pokušavajući da uobličiti mit o Novom svetu, likovi u priči susreću se sa surovom stvarnošću škotskih prilika.

U Edinburškom zamku, u crkvi sv. Marka, izvedena je i pozorišna predstava napisana na osnovu ove zbirke pripovedaka koja nosi naziv „Pogled sa Edinburške stene” a zasniva se upravo na prve dve pripovetke u zbirci. Predstava je izvedena 2016. godine na edinburškom Frindž festivalu, a Alisa Manro je tako postala prva kanadska književnica koja je dobila pravo da njeno delo bude pretočeno u pozorišnu predstavu u Velikoj Britaniji. Dramska književnica iz Škotske Linda Meklian pretočila je tekst Manroove na pozorišnu scenu i u tom poduhvatu oslanjala se najviše na sam tekst, dijalog i monolog, glavnih protagonista pripovedaka i mnogobrojne scene koje su izrečene u tekstu priče ali su postojale pre

¹⁰ *Isto*, str. 14.

¹¹ *Isto*, str. 34.

¹² *Isto*, str. 32.

¹³ *Isto*, str. 34.

svega kao misli, želje, razočarenja i strahovi protagonista. Predstava, kao i same pripovetke Manroove, počinju u sredinu zbivanja. Predstava se otvara epizodom između starog Džejmisa i mladog Endrua u Edinburškom zamku i fokusira se na samo putovanje protagonista, na zgone i nezgone, sa kojima su se junaci sretali na putovanju u Novi svet. Stav junaka prema obećanoj zemlji, Americi, menja se i u pripovetkama ali i u predstavi. Karakter junaka, kako to obično biva kod Manroove, oslikava se kroz njihove reči, kroz tekst, ali i kroz prilike i situacije u kojima se nalaze.

U pripovetkama ima mnogo nedorečenih situacija i prilika koje se odvijaju u mislima protagonista i takve situacije, koje su bile i osnova pozorišne predstave, a kojima i pripovetka „Pogled sa Edinburške stene” obiluje, nazvaćemo virtualnim narativima. Ove pod-priče, intertekstovi, u kojima ima mnogo toga nedorečenog i koji uključuju osvrt na prošlost glavnih junaka, dolaze do izražaja posebno tokom putovanja na brodu. Mari-Lor Rajan naziva ove pod-priče virtualnim ugrađenim narativima. Virtualni narativi se odnose na epizode u tekstu koje se stvarno ne odvijaju, ali na koje postoje mnogobrojne aluzije, reference, asocijacije koje glavni junaci prave. To su situacije u tekstu koje su ili hipotetičke ili stvarne ali se nikada ne realizuju. Tako možemo reći da virtualne narative predstavljaju želje, nadanja, verovanja, namere, strahove, strepnje, junaka ili samog pripovedača. Rajanova definiše virtualni narativ kao „način evociranja događaja koji se opiru očekivanju stvarnosti a svojstveni su jeziku uopšte i narativnom diskursu konkretno¹⁴. Tokom naracije koja je realna, pripovedač predstavlja propozicije kao istinite, dok publika i čitaoci zamišljaju ove propozicije kao činjenice. Čak i ono što je neistinito može da se predstavi kao istina. Tok pripovedanja može biti skrenut tako sa realnog na hipotetičko, na mnogobrojne sfere života junaka i pripovedača: snove, verovanja, želje, ciljeve, itd. Sve ove sfere ovako predstavljene nisu stvarne. Njih čitaoci i publika pretvaraju u stvarnost rekonstruišući ono što je hipotetičko, čineći da virtualna naracija postane podjednako istinita kao i realna naracija u tekstu, no, ipak, negde u daljini, u pozadini zbivanja.

Tako na početku pripovetke „Pogled sa Edinburške stene” vidimo da protagonisti govore o Americi kao obećanoj zemlji. Međutim, kasnije u tekstu, tokom putovanja, ta „zelenkasto-plava zemlja, delom osunčana, a delom u senci”, postaje zemlja smrti u mislima starog Džejmisa: „Oh, zašto mi je ikada palo na pamet da nas dovedem ovde, u ovu plutajuću grobnicu!”¹⁵ ili po dolasku u Novi svet zaključuje: „Šta mi predstavlja ova zemlja? Ništa, ona ne može biti moj dom. Ništa osim zemlje u kojoj ću umreti”¹⁶. Dok žali za Škotskom, zemljom koju ostavlja, i hrli u Novi svet koji već hipotetički vidi kao virtuelni svet i svoju grobnicu, stari Džejms vraća se u prošlost tokom putovanja i na putu punom poteškoća

¹⁴ Marie-Laure Ryan, *Narrative as Virtual Reality Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 2001, str. 163.

¹⁵ *Isto*, str. 37.

¹⁶ *Isto*, str. 75.

i izazova priča priče o legendarnim junacima Škotske, o kraljevskim šumama Etrika, o dedi Vilu O’Foupu, priče koje su pre plod njegove mašte ili njegova interpretacija priča koje je slušao. Ove priče date su u obliku virtuelnih narativa: kroz pretpostavke, izgubljene nade, pogrešnih ubeđenja, strahova, pogrešnih interpretacija prošlih događaja. Za razliku od drugih junaka pripovetke koji svoj virtuelni svet stvaraju kao sopstveni unutrašnji svet u suprotnosti sa stvarnim svetom u kome žive, stvarnost starog Džejsa stvorena je od virtuelnih svetova.

Tek kad se budu približili obalama Severne Amerike, članovi porodice Ledlou, dok planiraju put u Montreal parobrodom, počinju da razmišljaju o boljem životu u Novom svetu. Svi imaju drugačije vizije života u novoj zemlji shodno svojim ubeđenjima i ambicijama. Meri razmišlja da pobegne u neki nepoznati grad sa mladim Džejsom gde bi radila kao krojačica i podizala Džejsa kao da je njegova majka. Endru se nada da neće imati nikakve obaveze i odgovornosti prema porodici u Americi. Agnes, koja je na brodu čula da u Americi ima mnogo više muškaraca nego žena, nada se da će se udati za zgodnog oficira koji bi mogao da joj pruži sve što želi, kao da već nema dva deteta i brak iza sebe. Volter nije planirao da otpočne život na farmi kako je njegov otac želeo, već je hteo da se prijavi da radi za kompaniju Montreal Hadson Bej koja bi ga poslala u divljinu i gde bi on mogao da se obogati kroz taj avanturistički pohod. Očigledno da su svi članovi porodice zamišljali novi život nezavisno jedni od drugih i stvarali idealizovane svetove koje neće moći da realizuju. Čak i da čitaoci zamisle da će se priče završiti u virtuelnoj stvarnosti onako kako su to junaci predstavljali, pri kraju pripovetke javlja se glas naratora, koji razotkriva samu autorku, koja iznosi činjenice, podatke iz zvaničnih dokumenata, dnevnika i pisama junaka, na osnovu kojih rekonstruiše priču o putovanju svojih predaka iz Škotske za Ameriku.

Ako je Manroova pisala o sebi u ovim svojim pripovetkama „što [je] prodomnije mogla”¹⁷, jasno je da su pripovetke autobiografskog karaktera i da se zasnivaju na činjenicama. Međutim, ona objašnjava u Predgovoru zbirke:

Mogli biste reći da ovakve priče više od proze poklanjaju pažnju istini života. Ali ne dovoljno da biste mogli da se zakunete. Deo ove knjige, koji bih mogla nazvati porodičnom istorijom, prerastao je u prozu, ali uvek unutar okvira istinitog narativa. Tim postupcima su se ova dva toka spojila u zajednički, u ovoj knjizi¹⁸.

Upravo, pozivajući se na ovaj problem Martin Lešnig zaključuje da „možemo govoriti o pričama kao fiktivnom pristupu autobiografiji”¹⁹. Pošto u pričama postoji „autobiografski dogovor” kojim se autor pojavljuje kao pripovedač, autor i

¹⁷ Isto, str. 8.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Löschnigg, Martin, “Rites of Passage: Migration as Reality and Trope in Alice Munro’s *The View from Castle Rock*”, in Löschnigg, Maria, Martin Löschnigg, eds. *Migration and Fiction: Narratives of Migration in Contemporary Canadian Fiction*, Heidelberg, Universitätsverlag Winter GmbH, 2009, str. 225.

protagonist u tekstu, koji stvara „autobiografiju kroz retrospektivu priče koju piše stvarna osoba o sopstvenom iskustvu, sa fokusom na individualni život, preciznije na priču o njenoj ličnosti”²⁰, možemo takođe govoriti o autobiografskom elementu pripovedaka. Tako Lešnig pripovedača u prvom licu u tekstu naziva pripovedačem protagonistom ili Manroovim fiktivnim alter egom, ali ne i ’Alisa Manro’²¹.

U drugom delu zbirke Manroova nastavlja autobiografsku priču, ali sada kroz prizmu nekih ličnih događaja. Pripovetka „Očevi” je o njenom ocu, dok pripovetka „Pod jabukovim drvetom” bavi se temom inicijacije u društveni život. U pripovetkama „Karta” i „Kuća” Manroova govori o braku i zaključuje da se jedino tetka Čarli udala iz ljubavi. Pošto protagonistkinja odlazi od kuće u svojoj dvadesetoj godini, u pripovetki „Kuća”, ona se vraća posle razvoda nazad u zapadni Ontario, kao što je i sama Alisa u stvarnom životu uradila. I pošto se u poslednjoj pripovetci zbirke „Glasonoša”, vraća u Illinois gde je umro njen rođak Vilijam Ledlou, ona odlazi na nepoznato groblje ne bi li pronašla tragove o njemu. Ovom pripovetkom Manroova pravi puni krug, vraća nas do najstarijih sećanja o svojim precima i prvim evropskim imigrantima iz svoje škotske porodice. Istorijske činjenice su pretočene u priču koja obogaćena maštom postaje nova priča.

Kroz autobiografske i istorijske elemente iz svog života i života svoje porodice, kroz subjektivno viđenje događaja, Manroova ponovo ispisuje živote junaka i događaje u nove priče. U intervjuu proces ponovnog ispisivanja opisuje na sledeći način: „To je vežbanje nečega ... što bih ja nazvala otkrićem, ali pretpostavljam sve što napišete je stvaranje iznova, jer sve to mora da prođe kroz vas, to je vaše viđenje nečega”²². Na ovaj način priče Manroove postaju riznice istine onako kako ih autorka vidi i kao takve ostaju za buduće generacije.

LITERATURA

Awano, Lisa Dickler, *An Interview with Alice Munro*. Available: <http://www.vqronline.org/webexclusive/2006/06/11/awano-interview-munro/>

Howels, Coral Ann, *Alice Munro*, Manchester & New York, Manchester University Press, 1998.

Lejeune, Philippe, “Autobioraphical Pact.” in *Continual Conversions: Narratives by Henrik Pontoppidan and Johannes Jorgensen, Scandinavian Studies*, 2006. Available: http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-6125854/Continual-conversions-by-Henrik.html

²⁰ Philippe Lejeune, “Autobioraphical Pact”, in *Continual Conversions : Narratives by Henrik Pontoppidan and Johannes Jorgensen, Scandinavian Studies*, 2006. 4. Available: http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-6125854/Continual-conversions-by-Henrik.html

²¹ Löschnigg, Martin, “Rites of Passage: Migration as Reality and Trope in Alice Munro’s *The View from Castle Rock*”, str. 223.

²² Lisa Dickler Awano, *An Interview with Alice Munro*. Available: <http://www.vqronline.org/webexclusive/2006/06/11/awano-interview-munro/> 2006, str. 23.

Löschnigg, Martin, “Rites of Passage: Migration as Reality and Trope in Alice Munro’s *The View from Castle Rock*”, in Löschnigg, Maria. Martin Löschnigg, eds. *Migration and Fiction: Narratives of Migration in Contemporary Canadian Fiction*, Heidelberg, Universitätsverlag Winter GmbH, 2009.

Manro, Alis, *Pogled sa Edinburške stene*, Zrenjanin, Agora, 2015.

Munro, Alice, *The View from Castle Rock*, Alfred A. Knopf, New York, 2006.

Ryan, Marie-Laure, *Narrative as Virtual Reality Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 2001.

Thacker, Robert, *Alice Munro: Writing Her Lives: A Biography*, Toronto, McClelland, 2005.

Tanja Cvetković

THE VIEW FROM CASTLE ROCK: TEXT AND INTERTEXT
(Summary)

The paper focuses on Alice Munro’s short stories collection *The View from Castle Rock* with special emphasis on the analysis of the stories “The View from Castle Rock” and “No Advantages”. Within these stories of the Canadian Nobel prize winner, the author of the paper explores the autobiographical element of the stories and Munro’s skill to turn fact into fiction. The relationship between fact and fiction is reflected through virtual narratives which the author of the paper carefully explains. The analyses are based on the theoretical considerations of the phenomenon by Marie-Laure Ryan. The historical background of the stories is especially important when Munro adapts the fact to fiction underlining the subtle link between the real and the imaginary which she skillfully conveys with her narration. The author of the paper concludes that by relying on the autobiographical elements from her life and the life of her ancestors as well as on the historical fact, Munro reinvents the events and the lives of her characters by enriching their world with her subjective response and imagination.

Keywords: facts vs fiction, mythical basis of story, autobiographical details, real vs imaginary world.

Примљено 28. маја 2022, прихваћено за објављивање 2. децембра 2022. године.